

ЛОГІЧНА СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ТИПУ МОВЛЕННЯ – РОЗДУМУ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ М. МАТІОС “МАЙЖЕ НІКОЛИ НЕ НАВПАКИ”)

Юлія РУСНАК,

“Буковинський державний медичний університет”,
Чернівці (Україна), yuliya.ru@gmail.com

LOGICAL STRUCTURE OF FUNCTIONAL-SEMANTIC TYPE OF SPEECH – CONSIDERATION (ON THE MATERIAL OF THE M. MATIOS FAMILY SAGA “HARDLY EVER OTHERWISE”)

Yulia RUSNAK,

Higher State Educational Establishment of Ukraine
“Bukovinian State Medical University”, Chernivtsi (Ukraine)
Researcher ID: S-8544-2016; ORCID 0000-0001-9941-4411

Юлія Руснак. Логическая структура функционально-семантического типа речи – размышления (на материале художественного текста М. Матиос “Почти никогда не наоборот”). В статье проанализирована логическая структура функционально-семантического типа речи – размышления – в художественном тексте. **Актуальность** научного исследования обусловлена необходимостью философско-гуманитарной характеристики размышления. В статье использованы **общенаучные методы** – анализа и синтеза, лингвистические – описательный, структурный. **Новизна** научного исследования состоит в том, что впервые в украинском языкознании описана когнитивная матрица художественного размышления. **Выводы.** Когнитивная матрица размышления представлена рядом логических операций: актуализация сведений, детерминизм, аналогия, аксиоматичность, обобщение, идеализация, вероятность. Каждая логическая процедура имеет свои особенности в лингвистическом выражении. Так, детерминизм как логическое понятие основывается на причинности явлений природы, соответственно, вербализируется прежде всего потчинительными предложениями причини. Лингвистическим проявлением аналогии является сравнение.

Ключевые слова: художественный текст, размышление, актуализация сведений, детерминизм, аналогия, аксиоматичность, обобщение, идеализация, вероятность.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У залежності від змісту і будови текст та його складники поділяються на три функціонально-семантичні типи: розповідь, опис, роздум, або міркування. Типи мовлення різняться метою спілкування, структурою та групуванням компонентів зв'язного тексту.

Роздум тлумачимо як концептуальне модельне відображення дійсності, зумовлене свідомістю автора, його художніми, естетичними, етнічними, науковими, оцінно-прагматичними поглядами та уподобаннями, тобто як “потік свідомості автора”, як модель впливу на свідомість, інтелект, погляди і поведінку читача. У вузькому розумінні роздум – це висловлювання про причини якостей, ознак, подій¹.

Матеріалом дослідження послугувала трилогія М. Матиос “Майже ніколи не навпаки”, за яку авторка отримала Гран-прі і першу премію конкурсу “Коронація слова” – 2007. За жанровою характеристикою художній текст “Майже ніколи не навпаки” сімейна сага в новелах, в якій висвітлено вічні теми та мотиви – братовбивство, заборонену, трагічну любов, богодуху вірність, гріх та спокуту, любов і ненависть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Іманентний характер мовознавства та гуманітарне спрямування науки призвели до того, що з другої половини ХХ ст. основним об'єктом дослідження став текст. Художній текст – відтворення об'єктивного світу крізь призму авторського бачення, семіотична мультидисциплінарна одиниця прагматичного-когнітивного характеру, основ-

ною ознакою якої є поліфункціональність. Концепція художнього тексту у зарубіжному мовознавстві сформована в працях Р. Барта, Г. Вайнриха, В. Дресслера, М. Бахтіна, І. Гальперіна, Ю. Лотмана, в українському мовознавстві художній текст вивчали Ф. Бацевич, С. Єрмоленко, А. Загнітко, В. Калашник, О. Селіванова, Н. Слухай, І. Смушинська, Н. Сологуб, Т.Єщенко, Н.Руснак, М. Голянич, М.Крупа та ін. Стислі відомості про типи мовлення знаходимо у працях Н.Д. Арутюнової, В.В. Виноградова, Г.О. Винокура, П.С. Дудика, А.П. Загнітка, А.Н. Кожина, Л.В. Кравець та ін.

Мета статті – репрезентувати логічну структуру функціонально-семантичного типу мовлення – роздуму – у художньому тексті. **Актуальність наукового дослідження** зумовлена потребою філософсько-гуманітарного осмислення (лінгвістичного, комунікативного, культурологічного, когнітивного, психолінгвістичного, антропоцентричного аспектів) роздуму. Як основні у статті використано **загальнонаукові методи** аналізу та синтезу, лінгвістичні – описовий, структурний.

У лінгвістиці тексту зазвичай вивчають художній текст за категоріями. Вважаємо за доцільне дослідити текст за функціонально-семантичними типами мовлення. **Новизна** наукової розвідки полягає у тому, що вперше в українському мовознавстві описано когнітивну матрицю художнього роздуму.

Виклад основного матеріалу. Роздум передовсім пов'язаний з мисленнєвою діяльністю людини, що дає підстави розглядати його як когнітивну матрицю. Виок-

¹ Pentyliuk M.I. Kultura movy i stylistyka [Culture of language and stylistics], Kyiv, 1994. P. 26 [in Ukrainian].

ремлюємо структурні складники роздуму, або процедури: актуалізація відомостей; детермінізм; аналогія; аксіоматичність; узагальнення; ідеалізація; імовірність.

Актуалізація відомостей. Закономірно, що інтелектуальна діяльність повинна опиратися на відомості, які зберігаються в пам'яті людини. Маркерами вербалізованої інформації виступають лексеми *знати, пам'ятати, забути*.

Лексема *забути* "переставати пам'ятати, зберігати що-небудь в пам'яті"² з прямооб'єктивним додатком у питальній конструкції актуалізує інформацію, відому персонажам-співрозмовникам; напр., *Ти вже забула своє сирітство, що така недобра до Доцьки?*³

Дієслово *пам'ятати* "зберігати в пам'яті, не забувати"⁴ сигналізує про актуалізацію відомостей, відтворення одиницею, яка вступає в синтагматичні відношення з цим дієсловом, напр.: *Пам'ятаєси, я колись також падав у приманку? Іди в село. Але не пужай людей і маму, – в'яло попросив Павло*⁵.

Дієслово *знати* "мати які-небудь дані, відомості"⁶ активно функціонує як в авторському мовленні, так і в персональному.

Автор використовує дієслово *знати* з етичних міркувань, таким чином воно сприяє відтворенню імпліцитної інформації, пор.: *А того, що Іванові не треба, що-би вона знала, вона й не знає*⁷.

Одним із складників роздуму є **детермінізм** (від лат. *визначний, обмежений*) – поняття про об'єктивну зумовленість явищ навколишнього світу⁸. Детермінізм як логічне поняття ґрунтується на причинності явищ природи, відповідно, вербалізується передовсім підрядним реченням причини (цей структурний тип підрядного речення найбільш частотний).

Підрядне речення причини приєднане до головного зазвичай сполучником *бо, зрідка поза як* та іншими мовними засобами: *Ото й злоститься потайки Василина на невістку мало не з першої днини, бо невістка має з Павлом те, що свекруха давно забула*⁹. / *Та поміж цим одна-одніська думка не покидала ні на мить: вона має вмерти чиста, позаяк смерть її буде моторошна*¹⁰.

Важливість детермінізму як логіко-структурного складника роздуму підкреслює парцеляція (фр. *частина*) – стилістична фігура, що ґрунтується на розділенні речень на відрізки з метою увиразнення, експресивності, динамізму мовлення тощо. Парцеляція виконує функції динамізації, акцентуації, увиразнення, експресивізації певного фрагмента мовлення¹¹. Специфіка мовостилію М. Матіос – парцельовані конструкції причини зі сполу-

чником *бо, пор.: Такий дерев'яний келишок із секретним дном розказує весільним гостям про молоду без слів, пояснень, подяк чи криків. Бо цей келишок – скромний витвір рук котрогось із знаменитих майстрів різьби – єдиний привселюдний показник честі чи безчестя молодої. Її цноти й невинності.... А по тому вже, коли не стало Дмитрика, коли осліпла моя мама й треба було годувати цілий кагал дітей, я відказати Андрієві вже не міг. Бо він міг продати, що то я з Іваном місця вашого Дмитрика...*¹².

Причому і в самому парцельованому реченні відокремлені (парцельовані) однорідні члени речення, у такий спосіб виникають короткі сегментовані речення – це ознака мовостилію письменниці:

Поглядала на Теофілу мовчки. Знала: чоловік – не гівняк, щоби не зм'як. І Кейвановій попустить. Лише не зразу. Бо діти не винні. І Теофіла не винна. Клясти треба війну і Цісаря.

Злежалим духом чути.

Бо не перетрясає в ній газдиня килими-верети.

Не пересушує хустки-кептарі.

*Не кладе між кожухи для запаху васильок-канупер*¹³.

Підкреслює важливість детермінізму оформлення парцельованого підрядного причини як риторичного питання, напр.:

Ти, Андрію, також дай раду своїм теперішнім дітям та ще трохи дітей зробиши. Бо що то є дві дівчі в хаті, й ані одного хлопа?

*Бо що їй іще робити на цьому світі, коли світ відібрав від неї всю роботу, окрім одної, – знати й відбувати біду за інших?*¹⁴.

Аналогія (грец. *відповідність*) – логічна пізнавальна операція, що лежить в основі суджень про подібність (тотожність) та відмінність об'єктів дійсності. За допомогою аналогії з'ясовують якісні та кількісні характеристики явищ. Лінгвістичним виявом аналогії є порівняння.

Логічна операція порівняння, що ґрунтується на спільній ознаці двох явищ, предметів, реалізують порівняльні звороти (далі ПЗ), речення ідентифікації, підрядні порівняльні речення, модальні частки.

Для мовостилію М. Матіос характерні флористичні ПЗ: *А тут богодуха стара діва стелеться перед ним, як кошена трава під косою?!*;... *а та, враз зів'яла, як опалий лист, намагалася пересувати горішки в печі. Терпкий, як ранній агрус у колишньому татовому саду*; – фаунонімі ПЗ: *У Німого нюх на звірину ліпший, як у пса; ... бігала докруг хати, як теля, випущене після*

² Slovnyk ukraïnskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language], vidp. red. V.V. Zhaivoronok, Kyiv: Prosvita, 2012, P. 295 [in Ukrainian].

³ Matios M. Mayzhe nikoly ne navpaky: simeyna saga v novelah [Hardly ever otherwise: a family saga in short stories], L'viv: LA "Piramida", 2008, P. 10 [in Ukrainian].

⁴ Slovnyk ukraïnskoi movy ..., op. cit., P. 714.

⁵ Matios M. Mayzhe nikoly ne ..., op. cit., P. 49.

⁶ Slovnyk ukraïnskoi movy ..., op. cit., P. 380.

⁷ Matios M. Mayzhe nikoly ne ..., op. cit., P. 110.

⁸ Toftul M.H. Lohika: pidruchnyk [Logic: textbook], Kyiv: Akademia, 400 p. [in Ukrainian].

⁹ Matios M. Mayzhe nikoly ne ..., op. cit., P. 12.

¹⁰ Ibidem., P. 145.

¹¹ Selivanova O. Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: the terminology encyclopedia], Poltava: Dovkillia-K, 2006, P. 449 [in Ukrainian].

¹² Matios M. Mayzhe nikoly ne ..., op. cit., P. 91, 73.

¹³ Ibidem., P. 159, 95.

¹⁴ Ibidem., P. 28, 139.

зими на пашу, з радісними криками; Діти жвавенько, як цуценятка, прицмокували пухкими губками коло її цицьок. Він бив Теофілу, **наче прибудного пса**; – антропоморфний ПЗ: Стринада, що був говірливий, як баба, давав незмінну пораду: *Увесь світ чує й ще більше людей буде знати, бо та Тисова Рівня така довга, як жіночий язик! Роки стоїть на всі двері – вікна – шпари зачинена, як дівка до віддавання*¹⁵.

Логічну операцію аналогії відтворюють речення ідентифікації: *Полювання – штука присутня. / Слава Богові, вона здорова – як цвях. / Дмитрик – він як моя рідна дитина. / А Дмитрик – майже дитина*¹⁶.

Порівняльні звороти увиразнюють ознаку, виражену ступенями порівняння прикметників, прислівників, пор.: *Таж бук у їхній толоці молодший, як її Іван. / Мама тоді вже була ближче до Бога, як до людей. / Усе ж веселіше, ніж видивляти очі, коли хто з долини на стежці покажеться та з ким слово заговориш*¹⁷.

У роздумах може бути декілька порівняльних зворотів, тобто можна говорити про текстотвірну функцію порівняльних зворотів:

*Бо чи винен Олекса, що, вернувшись із війни, хотів тієї богородухої старшої жінки, як діти хочуть цицькового молока? Говдя хотів такої самої, як сам, а не Мариньки*¹⁸.

Бісала, мов непочата дівка, за Кирилом. Уже після двох дітей мала затуманену голову, як одного разу в молодості мала від маковиння, коли кількаденний зубний біль загасила молочком макових початків.

*А онде в дверях стодоли стоїть його котятко, мицька його маленька – дитина його єдина*¹⁹.

Біла, як туман після дощу над їхнім хутором.

*Та невинна, як цвіт яблуневий у травні*²⁰.

Аналогії відтворюють порівняльні підрядні речення: *Люди мечуться перед її запаленими очима – а вона лиш затуляє лице долонями, ніби хоче вборонитися від вогню. / Бо Доця ще ніколи не тримала в руках живої людини, яка на очах відпускає свою душу на небеса. Але відпускає якось так, немовби зовсім не боїться, чи навіть того хоче. / Вода стікає тілом долі – і прозора калюжка розростається круг неї, ніби обгороджує кам'яним муром чи просто ріденьким тином розтерзану страхом жінку*²¹.

Ознакою мовостилію М. Матіос є парцельовані підрядні порівняльні речення з корелятивним зв'язком: *Так, наче це...: Його ж дитина й слова йому не сказала після раптового сватання. Ні доброго, ні осудливого. Так, наче це має бути не з нею. / – Що це? – перепитуює вражено хлопець. Так, ніби щойно об нього зачепилася блискавка. / Іван дивиться, як вона в'яло й ліниво пере-*

*ладає ноги по драбині. Так, ніби до них прив'язані гирі*²².

Аксіоматичність (від грец. аксіома – постулат, положення) – логічне твердження, що сприймається як істинне, без доказів і яке слугує основою для побудови умовиводів. Аксіому як філософську реальність у лінгвістиці реалізують сентенції та прислів'я. Термін *сентенція* (від лат. думка, судження) прийнято вживати в римській риторичі. Квінтіліан вважав, що сентенція схожа на поради, у “Повчанні оратора” присвячує сентенції окрему главу. Первісне значення терміна коротка латинська *апофегма* (вислів) з античного джерела. Проте наразі сентенція – вислів повчального характеру²³.

У художніх текстах аксіоматичність відтворюють авторські сентенції, що ґрунтуються на народному здоровому глузді. Зазвичай авторські сентенції регулюють:

– сімейно-побутові стосунки: *Як уродить каліку – не біда. Вигодують. Мачуха – не хліб пшеничний. / Бути в невістках — це не малину на лік перетирати... / А дівці вже п'ятнадцятий рік. Навіть сметана на молоці скисає, якщо її довго не збирати. / Хіба жінка чоловіка варити має? Бик чим старший, тим легше запліднити теличку вміє*²⁴.

– господарську діяльність: *Тепер мусимо сушити голову, як тій усій господарці раду дати. П'ять фальчів поля – це п'ять фальчів*²⁵.

інтелектуальну діяльність: *Людині водно є що думати. / Свої фуки кожен чоловік має*²⁶.

– морально-етичні норми: *Це не гріх. Гріх – не уважити останню волю того, в кого завтра волі вже не буде ніякої. / Бо люди є всякі на перехід. / Що правда – то не брехня. / Поки судять люди – правди немає. Бог розсудить усіх по совісті й правді. / Голод — не сором. Перебудуть. / Серце, коли любить, усе знає й чує без чужого розказу. / Чоловік – не гівняк, щоби не зм'як*²⁷.

– незворотність долі: *Але ні один багач Бога за бороду ще не тримав. / Що має бути – буде. / Буде – як буде. / Бо я того не хочу. Буде, як буде. / Але сказано: що дано на життя – те не буде на смерть. / Бо ж ніщо ні на цьому, ні на тому світі не відбувається без Божої на те волі!*²⁸.

З-поміж авторських сентенцій народні прикмети: *Риба жінці в сні – дитинки. / Відкрити двері й пустити гостя в хату, коли міситься тісто на паску, – поганий знак. / Як перший раз починаєш землю після зими, треба благословити. / Аби так здоров був, але скоро в світі щось має зробитися. Тепла зима ніколи не є на добре*²⁹.

– народні прокльони: *Усохли би були тоді йому руки! / Аби я так до завтра дожив, якщо я брешу! / Най його шляк трафить! / Аби я так до завтра дожив, як-*

¹⁵ Ibidem., P. 168, 107, 95, 45, 84, 160, 164, 86, 95.

¹⁶ Ibidem., P. 35, 100, 107, 101.

¹⁷ Ibidem., P. 97, 73, 86.

¹⁸ Ibidem., P. 168.

¹⁹ Ibidem., P. 43.

²⁰ Ibidem., P. 83.

²¹ Ibidem., P. 139, 23, 146.

²² Ibidem., P. 84, 101, 117.

²³ Slovník ukrajskoj movy ..., op. cit., P. 1036.

²⁴ Matios M. Mayzhe nikoly ne ..., op. cit., P. 10, 53, 84, 86.

²⁵ Ibidem., P. 53.

²⁶ Ibidem., P. 72, 82.

²⁷ Ibidem., P. 25, 33, 41, 65, 96, 107, 159.

²⁸ Ibidem., P. 34, 99, 160, 108, 132, 159.

²⁹ Ibidem., P. 32, 50, 52, 79.

що я брешу!³⁰

Узагальнення – логіко-структурний елемент роздуму, який полягає у тому, що з пов'язаних між собою положень виводиться узагальнене твердження. Узагальнення тісно пов'язане з абстрагуванням є результатом методу дедукції та індукції. Гносеологічною основою узагальнення є категорії загального та одиничного.

Узагальнювальне висловлення в постпозиції ґрунтується на методі дедукції. Пор.: *У цім краю жіноча тяжба споконвіку належала до діла буденного. Можна сказати, майже другорядного.*

*Тут від зачаття світу чоловічою турботою було здорове сім'я, а жіночою – витривале лоно. **Ото й увесь спільний гешефт***³¹.

Висновкове твердження – авторська сентенція:

*Як уродить каліку – біда. Вигодують. А як Доця вмере під час пологів, то Павлові треба буде женитися. А він уже з трьома дітьми. Кому чужі діти в голові? Вродиться від іншої жінки байстер – ці троє стануть чужими. **Мачуха – не хліб пшеничний***³².

Узагальнювальне твердження – назва художнього твору, пор.:

*І не можуть собі дати ради ні перші, ні другі. Ні з любов'ю. Ні з ненавистю. **І майже ніколи не є навпаки***³³.

*Та, зрештою, люди ніколи й нікому не встигають ані подякувати за добро, ані відплатити за свої образи. Нікому. Навіть собі. **І майже ніколи не є навпаки***³⁴.

Висновкове положення містить оцінку:

*Але на перехід Маринька добра. Часом навіть сте-реже, щоб хто поганий не перейшов ранішньому пішому дорогу. А вже як слово яке добре про людину навздогін скаже – **гарант, що тобі буде файно***³⁵.

*...А по тому вже, коли не стало Дмитрика, коли осліпла моя мама й треба було годувати цілий кагал дітей, я відказати Андрієві вже не міг. Бо він міг прода-ти, що то я з Іваном місив вашого Дмитрика... **І так було зле, і так недобре***³⁶.

Узагальнювальне твердження в ініціалній позиції виокремлено на основі індукції, пор.:

Рівнянські ворожки переказують усякі дурниці про любителів полювання. *То, мовляв, на старості мисливець вмирає довгою й тяжкою смертю, як його здобич. То нібито по смерті його тіло сходить сукровицею, як сходить кров'ю вбита звірина, й роздувається так, що в труні не поміщається*³⁷.

У Тисовій Рівні його прозивали “поташи”. *Кожно-му, леда хто в селі занедужає чи занепаде духом, Стри-нада, що був говірливий, як баба, давав незмінну пораду:*

*– Згасить поташу, дайте випити – зразу попус-тить. Я так сам ся рятую від усякої боли й хвороби*³⁸.

Ідеалізація (від грец. *ідея* – образ) у логіці тлумачиться як різновид абстрагування. Це уявне конструювання понять про об'єкти, що не існують у дійсності,

для яких є прообрази в реальному світі. У процесі ідеалізації утворюється так званий ідеалізований об'єкт, яким може оперувати теоретичне мислення при відображенні реальних явищ. За допомогою ідеалізованих об'єктів можна оперувати в міркуваннях як реально існуючим явищем і вибудовувати схеми поведінки реальних людей, реальних процесів, що слугують для глибшого розуміння. Ідеалізовані предмети є результатом складного і опосередкованого їх відображення. Ідеалізований об'єкт є спрощеним і схематичним образом реального світу. У народному мовомисленні таким ідеалізованим об'єктом є Бог, на якого покладаються у всіх життєвих справах, з яким зв'язують свої дії, думки.

Логічна процедура – **ідеалізація** – передбачає звертання до Бога з проханнями: *Пододоли ті, хто приходив коло Дмитрика посидіти, поговорити та тяжко позіт-хати наодинці, самі просили в Бога для нього смерті, як би просили здоров'я чи щастя.* / *Петруня стоїть перед образом Божим із розпростертими руками, як із прочиненими навстіж дверима, – і пальці її не складаються до молитви. Не годна вона ні молитися Богові, ні звертатися до Сатани. Бо ні той, ні другий не можуть. Вона сама себе спровадила на таку дорогу. / О, та-а-ак... Було... було і в Івана таке, що мусив цілувати землю та просити в Бога прощення за Петруню: як на фронті з одного боку їх били канони, а з другого – туман упав від газу, який випустив на їхнє військо союзник їх німець [...] Ото й відхаркує Іван дотепер німецьку отруту. А багато хто з побратимів-воєків віддав **Богу душу після тої газової атаки***³⁹.

Ідеалізація засвідчує правдивість слів мовця: *Але, Доцько, як згадаю, як мені було коло неї, – і не хочу гинуть ніколи, хоч знає Бог, як караюся. / А як він оженився на ваших ґрунтах та лісах, я хотіла смерть собі заподіяти... А потому це раз хотіла вмерти, коли вашого Дмитрика... але най буде, як є... **Бог усевидючий. Він усе знає... / Видить Бог, я не хотів її займати... Ні, не так... я хотів, але не навмисно. Я не вмів. Я знав, що Іван воює. Що не вольно мені. Але як уздрів на сходах її голе тіло... Ой, Доцю-ю-ю...***⁴⁰.

Віра в Бога передбачає визначеність долі людини: *А люди тішаються чи й заздять, що й таке диво в **Бога трапляється.** Тому й богодухою зветься – **Богові душа її поки що не угодна.** / А що таким Івана вродила мама – то, значить, таким його Бог задумав. І такі чоловіки потрібні, якщо є такі на світі, **створені Божою рукою.** / **Слава Богові, вона здорова – як цвях. Значить, дочекається, що її Бог пошле.** Та й робота відвертає від думання про Івана.*⁴¹

Це ж він послав її чорного чоловіка?

Він улив у неї його чорне сім'я?

Бо ж ніщо ні на цьому, ні на тому світі не відбувається без Божої на те волі!

Але сказано: що дано на життя – те не буде на

³⁰ Ibidem., P. 82, 64, 34, 63.

³¹ Ibidem., P. 9.

³² Ibidem., P. 10.

³³ Ibidem., P. 14.

³⁴ Ibidem., P. 123.

³⁵ Ibidem., P. 33.

³⁶ Ibidem., P. 73.

³⁷ Ibidem., P. 37.

³⁸ Ibidem., P. 79-80.

³⁹ Ibidem., P. 21, 107, 112.

⁴⁰ Ibidem., P. 26, 51, 25.

⁴¹ Ibidem., P. 33, 110, 100.

смерть. **Не захотів Бог прийняти Мариньчину душу до себе** – обірвалася виноградна мотузка⁴².

Морально-етичний закон керує життям етносу: *Та що казати? Поки судять люди – правди немає. Бог розсудить усіх по совісті й правді.*

І Єлену розсудить з її правдою і її розпнутством.

І Оксентія з Андрієм.

Не розсудить лише Дмитрика. Та навіть, коли б розсудив, Дмитрикові легше від того не стане. Пішов у глину через молоду свою кров.

А Петруня що? Газдує старіючи. І старіє газдуючи. А для кого?

Бог дітей не дав.

Добра, крім маєтку, також⁴³.

*Та дивні видіння не відпустили й наступного дня – і Маринька з усієї сили плеснула себе по чолі. Ну, так... певно, що так... а як вона хотіла інакше?! **Вона перед Богом винна, бо сама замажувалася на життя, Богом дане!** Вона бажала собі смерті – а **Бог дав їй життя**, чомусь не прийнявши Мариньчину потовчену душу до себе. Гріх вона має неспасний. Отож лякає **Бог** її такими страшними видіннями. **Вчить, щоб знала, як із Богом жартувати.** То, значить, сам **Богхотів**, щоб її тіло знову носило?!⁴⁴.*

Імовірність, гіпотетичність – логічне поняття, що пропонує невизначеність, характеризує міру появи деякої випадкової події за певних умов, які можуть повторюватись. **Імовірність** реалізують синтаксичні конструкції з розділовими сполучниками, пор.: *Іван думав, що він п'яний після корчми, а тепер уже й сам не знає, який він... п'яний чи одурений, чи людьми поза очі обсміяний.* / *І чи то від болю, чи просто так надовго заплющує сумні свої очі.* / – *Як спали, Василюк?! – чи то заснівала, чи запитала Чев'ючку Крива Качка, значацька перервавши її ліниве думання⁴⁵.*

*Маринька – свята душа. Два рази вмирала на рівному місці – Богне захотів її душу взяти до себе. **Чи то хотіла що собі зробити, чи лиш брехали довгоязикі.....***⁴⁶

Імовірність вербалізують:

– безсполучникові конструкції, нерідко парцельовані, неповні, пор.:

Але, з іншого, Павло ж з Оксентієм до полювання були байдужі. Але на перший клич батька всі четверо чоловіків обійдуть-облазять близькі й далекі довколишні гори-доли, щоб вернутися домів утомленими й ситими.

Один – пригодами,

Інший – враженнями,

Третій – здобиччю,

а найстарший – ситий усім одночасно⁴⁷.

– складнопідрядні речення з однорідною підрядністю:

Він завжди чує, коли вона дивиться в його бік.

Коли стоїть на своєму подвір'ї, повернута обличчям до нього.

Коли спотикається об камінь, йдучи від криниці з повними відрами.

Коли плаче, забившись у пивниці обличчям у пахучі ранети, і надкушує їх, як надкушувала колись несамоу радість на стайні на сні⁴⁸.

Імовірність зумовлює припущення – положення, висунуте на початку роздуму, припущення про існування певного явища. Істинність такого припущення невизначена, воно проблематичне. Припущення вербалізують вставні слова, напр.: **Може, саме через цю задану образу на зневажувану дотепер її плоть, Теофілі забалося роздивитися себе пильніше.**⁴⁹.

Та що йому робити, коли з нього мовчки сміються люди?

А може, не сміються? Після війни – в кожній хаті по букаті.

А Варварчук помстою Дмитрикові спас тоді Грицька. Спас, ніби спасав потопельника... ніби до життя вертав чоловіка, витягнутого із зашморгу. Інакше Грицько був би здурів на голову⁵⁰.

*Але такі руки в їхньому селі, певно, давно всохли або ще не народилися. / А коли по всьому Павло збирав татові кістки в домовину, то, певно, би й камінь був заплакав. / О, так. Іван, певно, думав, що Кейван помагає йому виїмати душу з Дмитрика. А воно ж бо ні. / А Доці, видко, судьба приписала бути сестрою-жалібницею. Дві інші невістки й носа не покажуть до свекрухи. / Видко, щоб розпитати правду про війну.*⁵¹

У художніх роздумах імовірність увиразнює скупчення мовних засобів, як-от: розділові сполучники, вставні слова, напр.:

*Далекий, давно забутий Кириловий запах проривається **чи то крізь траву з-під хітанки... чи випливає із сонної хати, де, певно, додивляє сон богодуха жінка, яка навіть тепер, поморщена і згорблена, чорна, ніби земля, не дає спокою старіючому Олексі Німому.***⁵²

Висновки. Когнітивна матриця функціонально-семантичного типу мовлення – роздуму – представлена низкою логічних операцій, як-от: актуалізація відомостей, детермінізм, аналогія, ідеалізація, узагальнення, припущення. Так, маркерами актуалізованої інформації виступають лексеми *знати, пам'ятати, забути*. Детермінізм як логічне поняття ґрунтується на причинності явищ природи, відповідно, вербалізується передовсім підрядними реченнями причини. Лінгвістичним виявом аналогії є порівняння. Аксіому як філософську реальність у художньому тексті реалізують авторські сентенції, що ґрунтуються на народному здоровому глузді: народні прикмети, народні прокльони. Постпозитивне узагальнення базується на дедукції, *препозитивне* – на індукції. У народному мовомисленні ідеалізованим об'єктом є *Бог*, на якого покладаються у всіх життєвих ситуаціях. **Імовірність** реалізують передовсім синтаксичні конструкції з розділовими сполучниками, безсполучникові речення, нерідко парцельовані, складнопідрядні

⁴² Ibidem., P. 132.

⁴³ Ibidem., P. 67-68.

⁴⁴ Ibidem., P. 136, 158.

⁴⁵ Ibidem., P. 110, 24, 33.

⁴⁶ Ibidem., P. 33.

⁴⁷ Ibidem., P. 41.

⁴⁸ Ibidem., P. 121.

⁴⁹ Ibidem., P. 147.

⁵⁰ Ibidem., P. 49.

⁵¹ Ibidem., P. 119, 53, 37, 53, 17.

⁵² Ibidem., P. 169.

речення з однорідною підрядністю.

Yulia Rusnak. Logical structure of functional-semantic type of speech – consideration (on the material of the M. Matios family saga “Hardly ever otherwise”). In the article the logical structure of the functional-semantic type of speech – consideration – is represented. **The relevance** of scientific research is determined by the need of philosophical and humanitarian comprehension (linguistic, communicative, cultural, cognitive, psycholinguistic, anthropocentric aspects) of the functional-semantic type of speech – consideration. In the article as the main general **scientific methods** of analysis and synthesis are used, as well as linguistic – descriptive and structural. **The novelty** of scientific research is that in the Ukrainian linguistics for the first time a cognitive matrix of artistic reflection is proposed.

We present the structural components of consideration: actualization of information, determinism, analogy, axiomaticity, generalization, idealization, probability. Each logical procedure has special linguistic expression. **Conclusions.** Lexemes *to know*, *to remember*, *to forget* appear as a markers of actualization of information. *Determinism* is based on the causality of the phenomena of nature, that's why it is verbalized by subordinate clause of reasons. With the help of *analogy*, we find qualitative and quantitative characteristics of the phenomena. *Axiom* as a philosophical reality in the artistic text is implemented by author's maxims, which are based on popular common sense, folk signs, folk curses. Postpositive *generalization* is based on deduction, prepositive – on induction. *Idealization* is an imaginary construct of concepts about objects that do not exist in reality, for which there are prototypes in the real world. In the national intellection God appears as an idealized object, on which all life affairs are

relied on, with which people compare all their actions and thoughts. *Probability* is realized primarily by syntactic constructions with dividing connectives, uncompromising sentences, parsed, subordinate clause with a homogeneous subscript.

Key words: artistic text, consideration, actualization of information, determinism, analogy, axiomatic, generalization, idealization, probability

Руснак Юлія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України “Буковинський державний медичний університет”. Після захисту кандидатської дисертації “Лексика родинних обрядів у буковинському діалекті” за спеціальністю 10.02.01. – українська мова продовжує дослідження у галузі діалектології, етнолінгвістики, викладання української мови як іноземної. Автор та співавтор понад 40 наукових праць, 2 монографії і навчально-методичного підручника з грифом МОЗ України.

Rusnak Yulia – PhD of Philology, Associate Professor of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Higher State Educational Establishment of Ukraine “Bukovinian State Medical University”. After defending her dissertation “The vocabulary of family rituals in Bucovina dialect” in the specialty 10.02.01. - Ukrainian language keeps on researching in the field of dialectology, ethnolinguistics, teaching Ukrainian as a foreign language. Author of more than 40 scientific works, 2 monographs and textbook approved by Ministry of Health of Ukraine.

Received: 02.02.2019

Advance Access Published: March, 2019

© Yu, Rusnak, 2019